

УДК 32.019.5:070(430)"1927/1934"(093.2)
94:327(497.1:430)"1927/1934"(093.2)

DOI <https://doi.org/10.31212/tokovi.2018.2.mic.39-65>

Оригинални научни рад

Примљен: 16. 4. 2018.

Прихваћен: 25. 5. 2018.

Срђан МИЋИЋ

Институт за новију историју Србије

srdjan.micic@inis.bg.ac.rs

Југословенска сарадња са „Телеграфен унионом“ и немачким новинарима, 1927–1934. године*

Апстракт: У раду је истраживан један важан сегмент југословенске пропаганде у немачком говорном подручју, анализом сарадње са „Телеграфен унионом“ и односа са појединим личностима које су биле директни учесници или посредници. Чланак је заснован на релевантној домаћој и страниј историографској литератури и необјављеној архивској грађи похрањеној у архивима у Београду.

Кључне речи: Југославија, Немачка, Аустрија, пропаганда, новинари, новинске агенције

Краљевина СХС је током 20-их година XX века заснивала спољну политику на сарадњи са Француском, и Чехословачком и Румунијом у оквиру Мале антанте. Главна претња биле су претензије Италије на Балкану и у Подунављу.¹ Стога је италијанска акција на

* Рад је резултат рада на пројекту Института за новију историју Србије *Срби и Србија у југословенском и међународном контексту: унутрашњи развитак и положај у европској/светској заједници* (№ 47027) који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1 Др Вук Винавер, „О спољнополитичкој оријентацији Југославије 1920–1925“, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, свеска 44 (1966), 23–35, 38–57; Bogdan Krizman, „Италија у politici kralja Aleksandra i kneza Pavla (1918–1941)“, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1 (1975), 23, 25, 26, 33–39; Bogdan Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države 1918–1941. Diplomatsko-historijski pregled*, (Zagreb: Školska knjiga, 1975), 22–29, 38–46; Enes Milak, „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Rimski sporazum (1922–1924)“, *Istorija XX veka, zbornik radova*, tom XIV–XV, Beograd: Institut za savremenu istoriju (ISI), 1982; Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska*

зближавању са балканским и подунавским државама, 1926–1928. године, била највећи изазов са којим се суочила југословенска држава на међународном плану током треће деценије XX века. Јачање италијанско-румунских веза отворало је могућност за распад Мале антанте, а приближавање Италије и Пољске потенцијално је могло да уруши читав француски систем пријатељско-савезничких односа у источној и средњој Европи. Додатна опасност била је британска подршка Мусолинијевом плану за формирање тзв. Балканско-подунавског Локарно пакта, јер им је циљ био да сузбију француски утицај у оба региона. Одговор Краљевине СХС је уследио уговорним регулисањем односа са Француском, тражењем начина да се споразуме са Бугарском и Мађарском, разматрањем могућности признања и успостављања дипломатских односа са Савезом Совјетских Социјалистичких Република, али и неутралисањем аргументације Италије да је југословенска страна била најодговорнија за проблеме у њиховим билатералним односима и покушајем да посредно ослаби италијанске позиције.²

između dva svetska rata (Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“), (Beograd: ISI, 1985); Luciano Monzali, „La questione jugoslava nella politica estera italiana dalla prima guerra mondiale ai trattati di Osimo (1918–75)“, *Europa adriatica: Storia, relazioni, economia*, (cura di Franco Botta, Italo Garzia), (Roma–Bari: Laterza, 2004), 20–26; Vojislav Pavlović, „Le conflit franco-italien dans les Balkans 1915–1935: Le rôle de la Yougoslavie“, *Balkanica* XXXVI (2005), 172–176, 179–188, 190–192; Massimo Bucarelli, *Mussolini e la Jugoslavia (1922–1939)*, (Bari: B.A. Graphis, 2006), 13, 14, 20–29; Stanislav Sretenović, „Le poids grandissant de l’Italie dans les relations entre la France et le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes 1924–1927“, *Istorija 20. veka*, br. 2 (2007), 11–24; Stanislav Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929*, (Beograd: ISI, 2008); Luciano Monzali, *Il sogno dell’egemonia: l’Italia, la questione jugoslava e l’Europa centrale (1918–1941)*, (Firenze: La Lettere, 2010), 10, 11, 13–16, 20–33, 36–39; Драгољуб Р. Живојиновић, „*La Dalmazia o morte*“: италијанска окупација југословенских земаља 1918–1923. године, (Beograd: Завод за уџбенике, 2012), 241–271, 277–302, 342, 343, 347–377, 415–422; Goran Latinović, „Yugoslav-Italian Economic Relations (1918–1929): Main Aspects“, *Balkanica*, Vol. XLVI (2015), 173–177, 181–186.

- 2 Vuk Vinaver, „Engleska i italijansko ‘zaokruživanje’ Jugoslavije’ 1926–1928“, zbornik radova, tom VIII, (Beograd: ISI, 1966); Milan Vanku, *Mala antanta 1918–1920*, (Titovo Užice: „Dimitrije Tucović“, 1969), 39, 40, 44–46; Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918–1933*, (Beograd: ISI, 1971); Krizman, *Vanjska politika jugoslavenske države*, 47–51; Vinaver, *Jugoslavija i Francuska*, 90–96, 108–111, 117–124; Magda Ádám, *Richtung Selbstvernichtung. Die Kleine Entente 1920–1938*, (Budapest–Wien: Corvina – Österreichischer Bundesverlag, 1988), 72, 73, 79, 80; Piotr S. Wandycz, *The Twilight of French Eastern Alliance 1926–1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to Remilitarization of Rhineland*, (New Jersey: Princeton

Неизвесност у погледу француског отпора против италијанске офанзиве, утицала је на југословенске државнике да потраже додатну потпору у зближавању са Немачком. Циљ је био искоришћавање сукоба немачко-италијанских интереса у Подунављу ради јачања позиција Краљевине СХС према Италији. Постојале су извесне олакшавајуће околности за реализацију идеје. У немачком министарству спољних послова су јануара 1926. развијени планови за јачање привредне сарадње са државама југоисточне Европе. Наредне године било је приметно јачање анимозитета између Немачке и Аустрије, са једне стране, и Италије, са друге стране, због третмана немачке мањине у Јужном Тиролу. Стога су југословенске интенције наишле на погодно тло у Берлину; чак је и наговештавана могућност потписивања уговора о пријатељству и арбитражи. Ипак, југословенски руководећи кругови морали су да буду опрезни у раду, да зближавањем са Немачком не би провоцирали Француску и Чехословачку, и тиме угрозили постојећу подршку коју су имали током 1297. године.³

Поред званичних дипломатских преговора, покренута је и иницијатива за привредну и новинарску сарадњу. И на информативно-пропагандном пољу, овај план је био противан дотадашњим

University Press, 1988), 85–88; Isabelle Davion, “L’Integration de la Pologne dans la Petite Entente: cheval de Troie de la France et serpent de mer diplomatique”, *Valahian Journal of Historical Science*, No. 2/2004, 73, 74; Bucarelli, *Mussolini e la Jugoslavia*, 42, 43, 103; Zdeněk Sládek, *Malá dohoda 1919–1938: Její hospodářské, politické a vojenské komponenty*, (Praha: Karolinum, 2000), 71–74, 78; Jovan Zametica, „Sir Austin Chamberlain and the Italo-Yugoslav Crisis over Albania February–May 1927“, *Balkanica*, Vol. XXXVI (2006), 214, 215, 217–228; Sretenović, „Le poids grandissant de l’Italie“, 26–30, 32–34; Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca*, 318–324; Monzali, *Il sogno dell’egemonia*, 40, 41, 43–45; Árpád Hornyák, *Hungarian-Yugoslav relations 1918–1927*, (New York: Columbia University Press, 2013), 240–243, 245–253, 255–265, 268, 270, 273–276.

3 Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918–1933*, 354–356; Andrej Mitrović, „Deutschland und Jugoslawien 1919–1933“, *Зборник Филозофског факултета*, XII–1, Споменица Георгија Острогорског, (1974), 570, 572–574; Vuk Vinaver, „Austrijsko pitanje i velika preorijentacija kralja Aleksandra prema Nemačkoj (1927–1932. godine)“, *Istorija 20 veka*, broj 1, godina III (1985), 11, 12; Vinaver, *Jugoslavija i Francuska*, 103, 107, 120, 123–125; Arnold Suppan, *Jugoslawien und Österreich 1918–1938. Bilaterale Außenpolitik im europäischen Umfeld*, (Wien–München: Verlag für Geschichte und Politik – Oldenbourg, 1996), 184, 185, 253, 254, 1153–1154; Sládek, *Malá dohoda*, 74, 75; Далибор Ж. Денда, „Југословенска војска и Трећи рајх 1933–1941“, (докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2016), 102–109.

општим смерницама спољне политике Краљевине СХС. Наиме, пре Првог светског рата српско Министарство иностраних дела (МИД) је имало велике проблеме да пласира информације мимо бечког „Телеграфен коресподенц бироа“ (*Telegraphen-Korrespondenz-Bureau*), под чију јурисдикцију је потпало поделом интересних сфера шест европских новинских агенција.⁴ Југословенски МИД је искористио активности агенција „Ава“ (*Havas*) и „Ројтерс“ (*Reuters*) за преузимање доминантне улоге на европском тржишту услед повлачења немачког „Волфс Телеграфшес Бироа“ (*Wolffs Telegraphisches Bureau*) и бечког „Телеграфен коресподенц бироа“⁵ да би успоставио блиску сарадњу са француском и британском агенцијом 1921. године.⁶ Југословенска новинска агенција „Авала“ је ојачала свој положај 1924. успоставивши још ближу сарадњу са „Авом“ и „Ројтерсом“ и добивши монопол над пласирањем извештаја иностраних агенција на југословенском тржишту.⁷ У таквим околностима „Волфс Телеграфшес Биро“ је безуспешно покушао да парира „Авином“ утицају у Краљевини СХС, у циљу прекида информисања о Вајмарској републици преко Париза.⁸

4 Драг[омир] Л. Стевановић, *Реорганизација наше дипломатске струке*, (Загреб: Хрватски штампарски завод, 1920), 13–15; Bogdan Lj. Popović, *Istorija Ministarstva inostranih dela*, (Београд: *Službeni glasnik, Diplomatska akademija MSP SCG*, 2005), 132, 148, 149.

5 John Hohenberg, *Foreign Correspondence. The Great Reporters and their Times*, (Syracuse: Syracuse University Press, 1995²), 133, 134.

6 МИД је уз подршку Ке д'Орсеја преговарао, током 1920. и прве половине 1921. године, о потписивању уговора о сарадњи између агенција „Авала“, „Ава“ и „Ројтерс“. Циљ је био да се преко француске и британске агенције, које су сарађивале са „Асоцијетед пресом“ (*Associated Press*), пласирају југословенске информације и пропаганда. МИД је преузео финансијске обавезе према „Ави“ и „Ројтерсу“ за њихове услуге. Архив Југославије, Фонд Посланства Краљевине Југославије у Француској – Париз, Виши (388), кутија 13, јединица описа 33, фолијације 716, 718, 719, 722, 727, 729, 730, 740, 746; Архив Југославије, Фонд Посланства Краљевине Југославије у САД – Вашингтон (371), кутија 75, јединица описа 98, фолијација 32.

7 Проф. др Миодраг Симић, *Лист „Политика“ и његов утицај на ширење демократских идеја у периоду између два светска рата*, (Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 1987), 55; Миодраг Жико Аврамовић, „Новинска Агенција 'Авала'“, *Два века српског новинарства*, ур. Михаило Бјелица, (Београд: Институт за новинарство, 1992), 89; Vojislav Lalić, *Od Avale do Tanjuga. Agencijsko novinarstvo u Srbiji i Crnoj Gori*, (Београд: Танјуг, 2005), 23; Бојан Симић, „Агенција 'Авала'“, *Зборник Матице српске за историју*, бр. 75–76, (2007), 76.

8 Stephen G. Gross, *Export Empire. German Soft Power in Southeastern Europe 1890–1945*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2015), 118.

Ситуација се променила током 1927. услед тежње да се успоставе ближи југословенско-немачки односи, али и незадовољства МИД-а начином на који је „Ава“ извештавала о суштини југословенско-италијанских проблема.⁹ Стога је сарадња на информативно-пропагандном пољу имала два циља. Први, да се немачки финансијски и индустријски кругови заинтересују за улагања у југословенску привреду. Други, да се у југословенској и немачкој јавности створи повољна атмосфера за рад на политичком зближавању. Ови контакти су скривани од југословенских савезника да не би изазвали сумњу у спољну политику Краљевине СХС и због тога није успостављана директна веза Београд–Берлин. Читав подухват је прикриван фасадом приватних пословних подухвата који су везивани за друге југословенске и немачке градове. Особе преко којих су вођени преговори о новинарској сарадњи биле су члан Народне радикалне странке и уредник листа *Време* Милан Л. Поповић¹⁰ и Гилберт ин дер Мау-

9 Исто.

10 Милан Поповић је рођен у Панчеву 1883. године; школовао се у Панчеву и Новом Саду; студирао право у Будимпешти и Тибингену, и теологију у Ченовцима и Берну. Од студентских дана био је национални радикал у Хабзбуршкој монархији; један је од оснивача омладинског клуба „Словенски Југ“ у Београду. Био је члан Српске народне радикалне странке и Српске народне странке. Био је добровољац у балканским ратовима, због чега су га угарске власти осудиле на тринаест месеци строгог затвора. На почетку Првог светског рата је интерниран, а након тога мобилисан у аустроугарску војску без ранга и права на официрски чин. Након рата био је члан Српског народног одбора и Југословенске демократске стране. Био је срески начелник у Сенти 1921–1922. године. Био је уредник за спољну политику листа *Време* 1927. и дописник више страних листова. Биран је за сенатора у Дунавској бановини 1932–1938. Један је од оснивача Антимарксистичког комитета у Југославији 1935. Изабран је за потпредседника Југословенско-мађарског друштва у Београду. Током Другог светског рата, на предлог Комесарске управе Милана Аћимовића и уз сагласност мађарске владе, постављен је за члана мађарског парламента децембра 1941. Као члан парламента и уредник новосадске *Нове поште* позивао је Србе на лојалност, али је протествовао против злочина почњених над Србима и Јеврејима током рација. Осуђен је на смрт стрељањем због колаборације 1. новембра 1945. године. Архив Србије, Збирке докумената Безбедносно-информативне агенције, (даље: АС, БИА), списак III, предмет бр. 110, досије „Антимарксистички комитет – основан 1935. године“, фолијације 1, 16, 33, 34, 36, 37; Душан Попов, *Српска штампа у Војводини 1918–1941*, (Нови Сад: Матица српска, 1983), 297, 393; Звонимир Голубовић, *Рација у Јужној Бачкој 1942. године*, (Нови Сад: Историјски музеј Војводине, 1992), 168, 169, 178, 179; Dr Aleksandar Kasaš, *Mađari u Vojvodini 1941–1946*, (Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 1996), 45, 46, 74, 88, 92–98, 106, 107, 136–138, 141–143, 204–206; Aleksandar Veljić, *Racija. Zaboravljeni genocid*, (Beograd: Metaphysica, 2007), 92,

ер (Gilbert In der Mauer).¹¹ Они су почели преписку априла 1927. године. Прво су приступили успостављању новинарске сарадње ради истовременог, обостраног утицања на југословенско и немачко јавно мњење за ставарање повољне атмосфере за потписивање пакта пријатељства. Гилберт ин дер Мауер је придобио за ову идеју свог шефа из редакције листа *Germania: Zeitung für das Deutsche Volk*, партијског органа Немачке партије центра (Deutsche Zentrumsparthei), др Рихарда Куенцера (Dr Richard Kuenzer).¹² Његов предлог је био да се повременим, али темпираним појављивањем чланака о Балкану у листовима *Време* и *Germania* успоставља атмосфера немачко-југословенског пријатељства. Гилберт ин дер Мауер је свој први чланак „Italiens Außenpolitik“ поднео на увид бившем министру иностраних дела Момчилу Нинчићу, преко југословенског посланства у Бечу, пре него што га је послао за објављивање у југословенској штампи.¹³ Жеља Милана Поповића је била да преузме кореспондентску службу у Београду за један или више немачких листова. Гилберт ин дер Мауер се консултовао са југословенским послаником у Берлину Живојином Балугџићем и Немцима који су били поборници политике пријатељства, маја 1927, те је закључио да су превасходно левичарски оријентисани листови (социјалдемократски *Vorwärts* и демократски *Vossische Zeitung* и *Berliner Tageblatt*) заинтересовани

198, 327; *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, ur. prof. dr Momčilo Pavlović, Nebojša Stambolija, dr Milan Gulić, (Beograd: ISI, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“; Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016), 234–237.

- 11 Разговоре о привредно-финансијској сарадњи иницирао је дописник Одељења за штампу МИД-а у Бечу Александар Илић, бивши уредник *Трговинског гласника* и заговорник југословенско-немачког зближавања. Он је контактирао Гилберта ин дер Мауера, јуна 1927, који је потом директно комуницирао са министром финансија др Божидаром Максимовићем. АС, БИА, списак III, предмет бр. 110, фолијације 108–110.
- 12 Рихард Куенцер је средином 20-их година био поборник немачко-француске и паневропске сарадње, за коју се залагао преко листа *Germania*. Био је утицајан члан удружења јужнонемачких и аустријских политичара за сарадњу средњоевропских католичких партија, 1921–1926; немачки делегат у Међународном секретаријату демократско-хришћанских партија (Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne) у Паризу. Француско-немачку политичко-економску сарадњу сматрао је основом организовања континенталне Европе против Британске империје. Guido Müller, *Europäische Geschäftsbeziehungen nach dem Ersten Weltkrieg. Das Deutsch-Französische Studienkomitee und der Europäische Kulturbund*, (München: R. Oldenbourg Verlag, 2005), 59–65.
- 13 АС, БИА, списак III, предмет бр. 110, фолијација 115.

да имају дописника у Београду, док су десничарски оријентисани листови сматрали да је осматрачница у Бечу била много објективнија за писање о Краљевини СХС. Стога је одлучио да настави рад на придобијању националистичких кругова око великих немачких листа.¹⁴

Први неуспешни кораци у отварању немачке кореспондентске службе у Београду директно преко листа превазиђени су августа 1927. године. Друга по величини немачка новинска агенција „Телеграфен унион“ (*Telegraphen-Union Internationaler Nachrichtendienst GmbH – Telegraphen-Union*)¹⁵ се заинтересовала да отвори канцеларију у Београду која би радила са њиховом Међународном информативном службом за југоисточну Европу у Бечу (*Telegraphen-Union Internationalen Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H., Wien*) и прослеђивала информације њиховом сараднику у Букурешту. Гилберт ин дер Мауер је покушавао да обезбеди поставељење Србина на чело службе, али није успео јер је „Телеграфен унион“ увек користио Немце. Стога је препоручио југословенској страни др Александра Редлиха (*Dr Alexander Redlich*)¹⁶ за сарадњу, којег је централа у

14 АС, БИА, Списак III, предмет бр. 110, фолијације 115, 117, 126, 127.

15 Алберт Константин фон Шверин (*Albert Constantin von Schwerin*), члан Немачке конзервативне партије (*Deutschkonservativen Partei*), основао је „Телеграфен унион“, 1913, као независну агенцију изван картела пет европских агенција. Извршио је фузију са мањим новинарским агенцијама, изградивши мрежу филијала и кореспондентских служби у Другом немачком рајху и почео рад у иностранству. „Телеграфен унион“ је постао озбиљан конкурент званичне новинске агенције „Волфс телеграфишес бироа“. Gunda Stöber, *Pressepolitik als Notwendigkeit. Zum Verhältnis von Staat und Öffentlichkeit im Wilhelminischen Deutschland 1890–1914*, (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000), 25, 26.

16 Александар Редлих се пре 1914. залагао за сарадњу европских континенталних држава у циљу стварања јединствене европске велике силе која би повела борбу против светске доминације Британске империје, САД-а, Русије и Јапана. Са истог становишта је писао о рату Антанте и Централних сила током 1914–1918. године (*Bert Riehle, Eine neue Ordnung der Welt. Föderative Friedenstheorie im deutschsprachigen Raum zwischen 1892 und 1932*, (Göttingen: V & R Unipress, 2009), 160, 161). Сматрао је да руски панславизам није једини узрочник светског рата, јер је Аустро-Угарску видео као нестабилну тамницу народа (*Jan Vermeiren, The First World War and German National Identity: The Dual Alliance at War*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2016), 115). Након пропасти Хабзбуршке монархије одустао је од континенталних и светских политичких концепција, тражећи одговор за тежак положај Немаца. Преко *Vossische Zeitung* залагао се за идеју уједињења свих територија на којима су Немци чинили већинско становништво (*Alfred D. Low, The Anschluss Movement 1918–1919 and the Paris Peace Conference*, (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1974), 108). Идеју

Берлину намеравала да постави за шефа службе, јер је био руководилац Међународне информативне службе за југоисточну Европу. На основу раније постигнутог споразума Мауер–Поповић, расходи канцеларије и телеграфских трошкова падали су на терет Краљевине СХС. „Телеграфен унион“ је био спреман да преузме покривање месечних расхода у висини до 1.000 аустријских шилинга и телефонске трошкове за дневне позиве у трајању до 20 минута. Један од услова је била блиска сарадња са југословенским државним институцијама. Гилберт ин дер Мауер је напомињао да је „Телеграфен унион“ једна од највећих немачких агенција која сервира информације у 1.500 листова, да није заинтересована за политичку пропаганду већ привредно-информативну службу. Због тога је сматрао да би добијањем објективних информација из Београда и „уласком“ „Телеграфен униона“ у југословенску штампу остварили значајан корак у немачко-југословенском зближавању.¹⁷ Понуда је прихваћена и почеле су припреме за отварање канцеларије у Београду. Ипак, Милан Поповић је настојао да обезбеди за себе кореспондентску службу. Као аргументе, наводио је да има добре контакте са бившим и тадашњим министром иностраних дела Момчилом Нинчићем и Војиславом Маринковићем и послаником у Бечу Миланом Милојевићем, док Александар Редлих није познавао ниједног руководиоца спољне политике Краљевине СХС.¹⁸ Након сусрета Поповић–Редлих у Београду, септембра 1927, одлучено је да „Телеграфен унион“ направи изузетак и на чело кореспондентске службе у Београду постави Србина¹⁹ којег је препоручио МИД, као и кореспондента у Загребу.²⁰ Договорено је да услуге које би Александар Редлих чинио Краљевини СХС буду преко Посланства у Бечу новчано награђиване из буџета МИД-а. За сваку суму која би била исплаћена било је неоп-

аншлуса напушта након доласка националсоцијалиста на власт, сматрајући да нема простора споразумном уједињењу већ само немачкој анексији Аустрије. Стога је предлагао аустријску привредну сарадњу са суседима и државама наследницама Хабзбуршке монархије (*Österreich! und Front Heil! Aus den Akten des Generalsekretariats der Vaterländischen Front Innenansichten eines Regimes*, Robert Kriechbaumer (Hg.), (Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 2005), 408, 409).

17 АС, БИА, Списак III, предмет бр. 110, фолијације 133–135.

18 АС, БИА, Списак III, предмет бр. 110, фолијације 118, 119.

19 АС, БИА, Списак III, предмет бр. 110, фолијација 132.

20 Архив Југославије, Фонд Централног пресбириа Краљевине Југославије (38), (даље: АЈ, 38) кутија 23, јединица описа 64, дописник ЦПБ-а у Бечу Ратко Парезанин директору ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр.Пв.Бр. 117 од 22. децембра 1929. године.

ходно да министар иностраних дела Војислав Маринковић изда лично одобрење.²¹ Главни циљ београдске кореспондентске службе био је успостављање пријатељских немачко-југословенских новинарских односа,²² пласирањем информација које су добијали од МИД-а.²³

Југословенски државни органи су били свесни чињенице да „Телеграфен унион“ припада Хугенберговом новинском концерну који је окупљао десничарске страначке органе и дневне листове, преко којег су пласиране информације у 1.300–1.500 листова који су излазили у средњој Европи на немачком језику. Стога нису подлегли наводима Гилберта ин дер Мауера да је у питању привредно оријентисана агенција, знајући да спроводи политичку информативно-пропагандну службу. Пошто су националистички листови заступали идеје супротне спољној политици Краљевине СХС, Француске и Мале антанте, југословенски државни органи нису веровали да ће успостављањем сарадње омогућити објективно информисање немачке и европске јавности, већ су желели да инфилтрирају своје људе у кореспондентску службу и посредно утичу на пласирање пропаганде. Први циљ је био обавештавање у складу са југословенским интересима и паралисање непријатељске пропаганде. Други циљ је био постепено преузимање кореспондентске службе за Балканско полуострво од агенцијске канцеларије у Бечу. Крајњи циљ је био посредни утицај на централу „Телеграфен униона“ и преко ње на немачку националистичку штампу у складу са југословенским интересима. Овај план није се сводио само на рад преко југословенских поданика, већ је обухватао и употребу личних пријатељстава која су успостављена са људима из немачке новинске агенције преко њихових пословних веза са Београдом.

Први проблеми су настали након достава појединих Немаца из Београда и Беча центри „Телеграфен униона“ у Берлину да је Милан Поповић радио према инструкцијама државних органа Краљевине СХС пласирајући преко кореспондентске службе тенде-

21 АЈ, 38–23–64, Ратко Парежанин директору ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр. Пов.Бр. 117 од 22. децембра 1929. године.

22 АЈ, Збирка Александра Цинцара-Марковића (310), кутија 1 Direktor der Telegraphen-Union Internationaler Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H. Dr Alexander Redlich дописнику ЦПБ-а у Бечу Ратку Парежанину, Беч, 22. октобар 1929. године.

23 АЈ, 38–23–64, Direktor der Telegraphen-Union Internationaler Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H. Dr Alexander Redlich Direktor des Zentralpressbüros beim Ministerpräsidium Herrn Milan Marianović, Wien, 22. Oktober 1929.

циозне вести које су биле саставни део југословенске пропаганде а не објективног информисања. Директор Међународне информативне службе за југоисточну Европу „Телеграфен униона“ Александар Редлих је успео да оправда београдског дописника против свих оптужби користећи сопствени утицај. Међутим, њихова учесталост је онемогућавала Милану Поповићу да учврсти свој положај у оквиру кореспондентске службе, јер није успевао да придобије поверење централе у Берлину.

Питање усклађивања извештавања кореспондената из различитих престоница било је уочљиво током Скопског судског процеса 1927, када је ухапшен већи број припадника Омладинске македонске тајне револуционарне организације (Македонската младежка тајна револуционна организација – ММТРО), углавном студената у Скопљу, Београду и Загребу.²⁴ Кореспондент „Телеграфен униона“ из Софије Валтер Брел (Walter Brell) је на основу препоруке посланика у Софији Љубомира Нешића отпутовао у Скопље да би присуствовао судском процесу. Он је до тада одржавао добре односе са југословенским посланством у Софији и није показивао антисрпске ставове. Према накнадним оценама дописника Централног пресбириа Бранислава Денића, Брел је променио држање према југословенској држави и тзв. македонском питању након успостављања блиских веза са чланом Централног комитета Унутрашње македонске револуционарне организације (Вътрешна македонска револуционна организација – ВМРО) Иваном Михајловим Гавриловим (Иван Михайлов Гаврилов), због чега је почео да заступа тезе македонствујушчих. Слично се понео и у случају Скопског процеса.²⁵ Међу-

24 Иако су хапшења извршена током маја и јуна, судски процес у Скопљу је почео тек након погоршавања југословенско-бугарских односа, 5. децембра 1927. године. Иванъ Михайловъ, *Спомени III. Освободителна борба 1919–1924 г.*, (s. l. [Louvain: A. Rosseels Printing Co], 1967), 301–310, 313, 314, 363–365, 369, 373, 397; Костадин Палешутски, *Македонското освободително движение след Първата световна война /1918–1924/*, (София: Българската академия на науките (БАН), 1993), 66, 122; Димитър Косев, *Външната политика на България при Управлението на Андрей Ляпчев 1926–1931*, (София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 1995), 85; Vladan Jovanović, *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*, (Beograd: INIS, 2002), 176, 177, 337.

25 Валтер Брел је успоставио блиске пријатељске односе са Иваном Михајловим Гавриловим и због тога је у својим дописничким извештајима заступао тезе ВМРО-а. АЈ, 38–27–71, Аташе за штампу Посланства у Софији Бранислав Денић ЦПБ-у ПМС-а, Пов.О.Ш.Бр. 96 од 11. марта 1930. године; АЈ, 38–31–76, Годишњи

тим, чехословачки посланик у Софији др Вацлав Рејхолец (Dr. Václav Rejholec) је, на основу необјављеног Бреловог чланка о третману којем су га подвргли полицијски агенти у Нишу и Скопљу, закључио да су југословенски државни органи сносили највећи део одговорности за промену његовог држања.²⁶ Централа „Телеграфен униона“ је прихватила становиште Валтера Брела о Скопском процесу и желела је да исто учини и Александар Редлих. Ипак, он је као надлежни шеф кореспондентима у Краљевини СХС и Бугарској настојао код својих претпостављених у Берлину да пропагира југословенску тезу. Учинивши корак даље, тражио је да Валтер Брел буде премештен из Софије или отпуштен. И поред уложених напора није остварио потпуни успех. Није могао да аргументује своје ставове који су били супротни ставу централе у Берлину, јер није благовремено добио неопходну документацију од државних органа Краљевине СХС. Успешно је сузбијао извештавање Валтера Брела, али није издејствовао његов премештај или отпуштање.²⁷

Александар Редлих је желео, поред директног рада са МИД-ом, да успостави блиску сарадњу са београдским новинама *Новости, Правда и Политика*. Његов циљ је био да претплатом макар два југословенска листа на услуге „Телеграфен униона“ користи пред својим претпостављенима јачање пословних веза као аргумент за немачко-југословенску новинарску сарадњу.²⁸ Очекивао

извештај дописника ЦПБ-а Бранислава Денића за 1929. годину, Пов.О.Ш.Бр. 857 [децембар 1929. или јануар 1930. године].

- 26 Валтера Брела су пратили полицијски агенти од његовог доласка у Ниш. Био је уверен да су новинари који су ступили у контакт са њим били невешто прикривени полицијски агенти. Док је присуствовао првом заседању суда, његова хотелска соба је била обијена а личне ствари претресене. (Документ бр. 50, 13. prosinec 1927, vyslanec dr. Rejholec, Mimořádná zpráva politická vyslanectví republiky československé v Sofii ministerstvu zahraničních věcí v Praze, *Чехословашки извори за бугарската историја*, II, сьс. Jozef Kolář, Ivan Ščoviček, Валериан Бистрички, Васил А. Василев, Лидија Манолова, (Софија: БАН, 1987), 99–101).
- 27 АЈ, 38–23–64 Ратко Парежанин директору ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр.Пов. Бр. 117 од 22. децембра 1929. године.
- 28 „Телеграфен унион“ се борио за удео на иностраним тржиштима средином 20-их година. Циљ је био да прерасте из агенције која је информисала искључиво о привредним питањима у конкурента „Волфсбироу“ на свим медијским пољима. Посебна пажња посвећена је отварању представништава и сарадњи са новинама у источној Европи. Martin Neitemeier, „Die Telegraphen-Union“, *Telegraphenbüros und Nachrichtenagenturen in Deutschland: Untersuchungen zu ihrer Geschichte bis 1949*, Hrsg. Jürgen Wilke, (München–New York–Paris: K. G. Saur, 1991), 124–131; Ulrich Heitger, *Vom Zeitzeichen zum politische Führungsmittel. Entwick-*

је помоћ Милана Поповића због његових контаката у новинарским круговима, посебно у погледу листа *Време*.²⁹ Овај подухват је био тим изгледнији јер је Штампарско-издавачко предузеће „Време“ показало интересовање да узме немачки зајам, током јесени 1927. године.³⁰ Настојања Александра Редлиха нису дала очекиване резултате, јер се једино загребачка *Jugoslovenska štampa* одазвала позиву на сарадњу. Дописник Одељења за штампу МИД-а у Бечу Ратко Парезанин је, након стављана на располагање, радио у Београду у другој половини децембра 1927.³¹ као посредник између „Телеграфен униона“ и београдске штампе.³² На основу трогодишњег дописничког искуства је знао да је Беч из више разлога и даље био главна новинарска осматрачница за Балканско полуострво. Дописници великих новинских листова и агенција су претпостављали удобан живот једне метрополе у односу на балканске престонице. Био је централа за многобројне обавештајне службе, политичке емигранте и људе сумњивих моралних начела који су били спремни да учине много штошта уз одговарајућу материјалну награду. Поред ових објективних разлога, постојала је устаљена слика о Балкану као месту интрига, преврата, подвала и много чега другог што је увек могло да буде сензација привлачна новинарима.³³ Иако је на основу сачуване архивске грађе тешко тврдити, већ се може једино рећи да документа указују да је њега ангажовао МИД, свакако да Ратку Па-

lungstendenzen und Strukturen der Nachrichtenprogramme des Rundfunks in der Weimarer Republik 1923–1932, (Münster: Lit Verlag, 2003), 38–40.

- 29 AJ, 38–23–64, Дописник ЦПБ-а у Бечу Ратко Парезанин ЦПБ-у, О.Ш.Бр. 47 од 14. септембра 1928; AJ, 310–1, Dr Alexander Redlich, Direktor der Telegraphiphen-Union Internationaler Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H. дописнику ЦПБ-а у Бечу Ратку Парезанину, Беч, 22. октобар 1929. године.
- 30 АС, БИА, Списак III, предмет бр. 100, фолијације 108–110.
- 31 Током рада у Бечу 1924–1927. године одржавао је блиске контакте са новинарима, противницима аустроугарске спољне политике и са личностима блиским бечком двору (Др Драган Суботић, *Балканске теме Ратка Парезанина. Године учења и сазревања (1910–1934)*, књига 1, (Београд: Институт за политичке студије, 2001), 149–154). Стваљен је на располагање решењем од 22. новембра 1927, јер је изабран за народног посланика (AJ, Фонд Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (334), Персонални одсек, кутија 181, јединица описа 504, фолијације 417, 429).
- 32 AJ, 310–1, Dr Alexander Redlich, Direktor der Telegraphiphen-Union Internationaler Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H. дописнику ЦПБ-а у Бечу Ратку Парезанину, Беч, 22. октобар 1929. године.
- 33 Ratko Parežanin, *Za Balkansko jedinstvo. Osnivanje, program i rad Balkanskog instituta u Beogradu (1934–1941)*, (Minhen: Iskra, 1980²), 10, 11.

режанину није недостајала мотивација да својим радом промени слику о Балкану, или макар о Краљевини СХС. Почетком 1928. успео је да приволи редакцију листа *Политика* да успостави сарадњу са немачком новинском агенцијом; ипак уговор није потписан. Потом је договорио састанак представника „Телеграфен униона“ и заступника министра иностраних дела Косте Куманудија, који је обећао сарадњу листова *Правда* и *Политика*, али није учињен никакав помак по том питању.³⁴

Поред Милана Поповића, и загребачки новинар Максимилијан (Макс) Кант (Maximilian Kandt)³⁵ је показао интересовање за ближу сарадњу са немачком штампом и агенцијама. Он је током 1927. основао Телеграфску агенцију „Зета“ која је превасходно била усмерена ка немачком тржишту. Његов подухват су подржале југословенске државне институције због незадовољства извештавањем „Аве“ о југословенско-италијанским односима након потписивања Тиранског пакта. Максимилијан Кант је ступио у директан контакт са немачким конзулатом у Загребу током октобра 1927. године.³⁶ Наредне године, са породицом се преселио у Беч, вероватно да би про-

34 AJ, 310–1 Dr Alexander Redlich, Direktor der Telegraphiphen-Union Internationaler Nachrichtendienst für Südosteuropa G.m.b.H. дописнику ЦПБ-а у Бечу Патку Парезанину, Беч, 22. октобар 1929. године.

35 Максимилијан Кант, загребачки новинар јеврејског порекла, оснивач „Hrvatsko-slavenskog brzojavnog dopisnog ureda“ 1906; као сарадник листа *Agramer Zeitung* прикупљао је инкриминишуће документе против Хрватско-српске колације за барона Рауха (Baron Pavao Rauch de Nyék) 1908–1909. године. Након откривања афере постао је наклоњен Хрватско-српској коалицији. Његов уред је затворен по налогу војних власти 6. априла 1919. Преселио се у Беч 1927–1928. године. Вратио се у Београд током 30-их, а пре Другог светског рата био је главни уредник загребачког листа *Morgenblatt*. Током рата боравио је у италијанској окупационој зони; интерниран је на острво Раб 1943. године. После рата преселио се у Израел, и променио име у Моше Дафни (Moshe Dafni). Dok. 126, Briefe von Regina Kandt an ihren Ehemann Max und ihren Sohn Rudi vom November 1941, *Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933–1945*, Band 14: Besetztes Südosteuropa und Italien, Mitarbeit: Sara Berger, Sanela Schmid, Erwin Lewin, Maria Vassilikou, (Oldenbourg: De Gruyter, 2017), 394, fußnote no. 3; Leopold Mandl, *Österreich-Ungarn und Serbien: ein Beitrag zur Erkenntnis der herrschenden politischen Ideen unter den Serben*, (Wien: C. Reisser's Söhne, 1911), 49; Robert W. Seton-Watson, *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, (London: Constable & Co. Ltd., 1911), 326, 327; Većeslav Wilder, *Dva smjera u hrvatskoj politici*, (Zagreb: Hrvatski štamparski zavod, 1918), 90; Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske 1771–1939*, (Zagreb: Stvarnost, 1962), 358, 388.

36 Gross, *Export Empire*, 118.

ширио пословање своје агенције и на аустријско тржиште. Тиме је остварена јача југословенско-немачка пропагандна сарадња, која је била још боље прикривена јер је спровођена на релацији Загреб–Беча а не Београд–Берлин.

Поред сарадње са „Телеграфен унионом“, југословенска дипломатска служба је тежила да успостави добре односе и са „Телеграфен компани“ (Telegraphen-Compagnie GmbH)³⁷ из Беча. Међутим, односи са бечком агенцијом нису били институционализовани већ су се базирали на личним контактима. Иницијативом посланика у Берлину Живојина Балугџића, дописник Одељења за штампу при Посланству у Берлину на раду при Генералном конзулату у Минхену Божидар Алберт успоставио је контакт са немачким новинарем др Шобером, 1924. године. Он је од тада заузео лојално држање према Краљевини СХС. Ова сарадња је, према замислима Живојина Балугџића и Божидара Алберта, требало да буде контратежа извештавању „Телеграфен униона“ о Краљевини СХС које је до 1927. било неповољно. Након оснивања „Телеграфен компани“, 1927, др Шобер је наставио сарадњу са југословенском дипломатском службом као кореспондент бечке агенције.³⁸

Александар Редлих је наставио лојалну сарадњу са МИД-ом и поред проблема на које је наилазио у успостављању сарадње са београдском штампом. Након завођења диктатуре краља Александра, јануара 1929. године, успео је личним утицајем у централи у Берлину да сузбије интервенције које су биле противне југословенским интересима. Прво је преокренуо став централе која је желела да прихвати предлог Јураја Крњевића да се за дописника „Телеграфен униона“ у Загребу постави Хрват. Потом се супротставио настојањима хабзбуршких легитимиста и потпуно је неутралисао утицај који је Иван

37 „Телеграфен компани“ основао је у Бечу 1927. године новинар и бивши генерални секретар Национал-либералне партије Макс Флајшер (Max Fleischer) заједно са Хансом Шултесом (Hans Schulthess). „Трансокеанска“ агенција (Transocean GmbH) је била главни власник. Cornelius Klee, „Die Transocean GmbH“, *Telegraphenbüros und Nachrichtenagenturen in Deutschland: Untersuchungen zu ihrer Geschichte bis 1949*, Hrsg. Jürgen Wilke, (München–New York–Paris: K. G. Saur, 1991), 174; *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Band. 3, Hrsg. Rudolf Vierhaus, (München: K. G. Saur, 2006²), 378.

38 АЈ, 38–24–65, Дописник ЦПБ-а у Будимпешти Божидар Алберт ЦПБ-у ПМС-а, Стр.Пов.Бр. 551 од 23. децембра 1931; АЈ, 38–44–100, Аташе за штампу у Будимпешти Божидар Алберт шефу ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр.Пов.Бр. 116 од 13. фебруара 1930. године.

Перчевић имао до тада у центрالي „Телеграфен униона“. Поред интервенцији у Берлину, Александар Редлих је наставио да води агенцијску канцеларију у Бечу у складу са југословенским интересима. Одбио је да штампа меморандум који је добио лично од Јураја Крњевића; а други, који је потписао Анте Павелић, морао је да одштампа у билтену „Телеграфен униона“ јер га је примио од агенцијског дописника из Женева, али је настојао да му дâ што мањи публицитет.

Проблеми су настали оснивањем Централног пресбиороа Председништва Министарског савета (ЦПБ), у чију надлежност је пренет највећи део послова Одељења за штампу МИД-а, са којим је бечка канцеларија „Телеграфен унион“ имала споразум. Тиме је знатно отежано правилно функционисање кореспондентске службе, што је погоршано настојањима Италијана, Мађара и Бугара да успоставе пословне везе са немачком агенцијом. За разлику од београдских листова, који нису били одушевљени идејама Александра Редлиха, италијанска *La Stampa* је у то доба већ била абонент а мађарски *Az Est* је водио преговоре о претплати. Услед неуспеле политике сарадње са београдском штампом, централа у Берлину је дала отказ кореспонденту из Београда Милану Поповићу, 1. априла, са отказним роком до 1. октобра 1929. године. Дописник ЦПБ-а у Будимпешти Божидар Алберт, иако велики противник сарадње са „Телеграфен унионом“, предлагао је својим претпостављенима током јула да субвенционису рад бечке канцеларије која је била постојана у лојалном држању према Краљевини СХС. Дописник у Бечу Ратко Парезанин, који је одржавао личне односе са Александром Редлихом, предлагао је надређенима средином септембра да што пре позову у Београд шефа кореспондентске службе у Бечу на дискретне преговоре. При том је упозорио да не покрећу питање уколико нису били спремни да потпишу нови аранжман са „Телеграфен унионом“ који би задовољио обе стране. Детаљне информације које је послао о немачкој агенцији биле су уврштене и у преглед стране штампе ЦПБ-а, али изгледа да у центрالي нису на адекватан начин реаговали у погледу упозорења која им је слао дописник из Беча. Александар Редлих је пренео Ратку Парезанину 2. октобра да су му утицајни фактори у „Телеграфен униону“ ултимативно наложили да отпусти из службе Милана Поповића, и да му је запређено да би у супротном и сам добио отказ.

Поред промена извршених у функционисању информативне и пропагандне службе Краљевине Југославије, „Телеграфен унион“ је желео да унесе измене у рад своје кореспондентске службе. Њихов

опуномоћеник је привремено продужио радни однос Милану Поповићу до 30. новембра, а Ратко Парезанин је поновио предлог шефу ЦПБ-а Милану Марјановићу да позове Александра Редлиха у Београд јер је проценио да је било могуће постићи споразум. Међутим, шеф бечке кореспондентске службе је известио Милана Марјановића, 22. октобра, да прекидају даљу сарадњу. Као разлоге навео је потешкоће у покривању канцеларијских трошкова и прекид сарадње са листом *Политика* након реорганизације рада Агенције „Авала“. Тиме је доведена у питање и даља служба Милана Поповића и београдске кореспондентске службе.

На крају је уследио сукоб на личној основи који је претио да компромитује више југословенских служби у иностранству. Очигледно мотивисан да задржи своје позиције и приходе, Милан Поповић је послао писмо централу „Телеграфен униона“ у којем је оптужио Александра Редлиха да ради у корист пропаганде хрватских сепаратиста и македонствујушких, отворено пишући о дотадашњој природи односа са југословенским државним органима. Известио је да су директору агенцијске канцеларије у Бечу исплаћиване суме из буџета МИД-а на предлог југословенског посланика у Бечу Милана Ђ. Милојевића а на основу решења министра иностраних дела Војислава Маринковића. Милан Поповић је уцењивао „Телеграфен унион“ објављивањем докумената у страниој штампи којим би доказао своје наводе, у случају да му не продуже отказни рок на додатних шест месеци и не исплате надокнаду трошкова за кирију.³⁹ Након пријема његовог писма, централа „Телеграфен униона“ послала је др Реца у Беч да извиди ситуацију. Тиме је доведен у питање читав дотадашњи систематски рад Александра Редлиха на заштити југословенских државних интереса.

Додатни проблем била је индискреција чиновника МИД-а. За југословенске службе много важније питање од мотивације Милана Поповића да саопшти „Телеграфен униону“ тачне износе исплата било је на који начин је он могао да сазна садржину једног строго поверљивог телеграма који је Милан Милојевић упутио лично Војиславу Маринковићу. Ратко Парезанин је због тога упозорио шефа ЦПБ-а Милана Марјановића да се таквим радом не могу успешно сузбијати

39 Према постојећем уговору Милан Поповић је био дужан да исплати „Телеграфен униону“ салдо од 17.338,64 динара, а сам је имао потраживања у износу од 45.000 динара. АЈ, 38-76-201, Max Kandt šefu Centralnog presbiroa Milanu Marjanoviću, Beograd, 28 januar 1930.

антидржавне кампање: „Са великим напором и трудом ради се месецима и годинама на придобијању извесних људи, на сузбијању и неутралисању извесних непријатељских извора и онда, најзад, долази до оваквих појава“. Срећна околност за југословенске службе била је чињеница да Александар Редлих поменути новачне суме није узимао за себе, већ их је користио за покриће канцеларијских трошкова и о свему извештавао централну у Берлину. Стога је др Рец умирио Ратка Парежанина да се тим питањем неће озбиљније занимати.⁴⁰

Поред проблема на релацији Александра Редлиха са Миланом Поповићем и ЦПБ-ом, уследио је и инцидент са Гилбертом ин дер Мауером. Бранећи југословенске тезе, он је припремио чланак за лист *Germania* о сарадњи аустријске фашистичке организације Хајмвер (Heimwehr) у акцијама хабзбуршких легитимиста и са хрватским емигрантима, у другој половини новембра 1929. На овом послу сарађивао је са Ратком Парежанином, који је препоручио ЦПБ-у да југословенска штампа пренесе текст без помињања аутора. Иако је добио потребна уверавања из Београда, чланак није прештампан у југословенским листовима, и Ратко Парежанин се нашао у незавидној позицији према Гилберту ин дер Мауеру средином децембра.⁴¹ Тиме је отежана комуникација преко два кључна канала везе за одржавање југословенско-немачке новинарске сарадње током 1929. године. Додатни проблем био је и начин рада бечке агенције „Балкан коресподенц“ (*Balkan Korrespondenz*) којом је руководио Максимилијан Кант. Дописник у Берлину Омер Кајмаковић је сматрао да није имала никаквог уплива на информисање немачке јавности, јер Кант није успео да сакрије свој рад у служби југословенске пропаганде.⁴²

40 АЈ, 38–23–64, Извештаји Ратка Парежанина ЦПБ-у, Пов.О.Ш.Бр. 42 од 4. септембра, Пов.О.Ш.Бр. 47 од 14. септембра, Пов.О.Ш.Бр. 71 од 2. октобра, Пов.О.Ш. Бр.85 од 23. октобра; Преглед стране штампе ЦПБ-а од 26. септембра; Dr Alexander Redlich Milan Marianovic, Wien, 22. Oktober; Извештај дописника ЦПБ-а Ратка Парежанина директору ЦПБ-а Милану Марјановићу, Строго Пов.Бр. 117 од 12. децембра и Пов.О.Ш.Бр. 119 од 16. децембра 1929; АЈ, 38–44–100, Аташе за штампу у Будимпешти Божидар Алберт шефу ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр.Пов.Бр. 116 од 13. фебруара 1930; АЈ, 38–76–201, Мах Kantt šefu Centralnog presbira Milanu Marjanoviću, Beograd, 28 januar 1930; АЈ, 310–1, Dr Alexander Redlich Ratko Parezanin, Wien, 22. Oktober 1929.

41 АЈ, 38–23–64, Писмо Ратка Парежанина Милану Марјановићу, Беч, 22. новембар; Пов.О.Ш.Бр. 119 од 16. децембра 1929. године.

42 АЈ, 38–47–105, Дописник ЦПБ-а у Берлину Омер Кајмаковић шефу ЦПБ-а, Пов.О.Ш.Бр. 468 од 15. октобра 1929. године.

Током јануара 1930. године ЦПБ и МИД су желели да преговарају са „Телеграфен унионом“ о регулисању проблема и несугласица. Милан Марјановић је тајно ангажовао Максимилијана Канта, који је постигао договор са централом „Телеграфен униона“ да не постављају неког немачког новинара за новог кореспондента у Београду, већ да посао привремено повере његовом сину Рудолфу (Рудију) Канту (Rudolf Kandt) који је радио у Загребу. Потом се споразумео са Миланом Поповићем да исплати постојећи салдо бечкој канцеларији „Телеграфен униона“ и прекине кампању против Александра Редлиха. Да би избегао даље компромитовање бечког уреда, Максимилијан Кант му није саопштио да ће сви трошкови бити покривени директно из буџета ЦПБ-а, већ је тврдио да ће новац издвајати из сопствених прихода које буде добијао од „Телеграфен униона“ на име кореспондентске службе. Милан Поповић је писмено известио централу у Берлину да након добијених додатних информација и регулисања њиховог спора повлачи све оптужбе изречене на рачун Александра Редлиха. Тиме су Максимилијан и Рудолф Кант, у име ЦПБ-а, преузели сарадњу са „Телеграфен унионом“.⁴³

Напоредо са регулисањем проблема које је проузроковао Милан Поповић, ЦПБ и МИД су обновили разговоре са Александром Редлихом о реорганизацији рада кореспондентске службе у Југославији. Ипак, није постигнут договор о висини новачних сума које би биле исплаћиване из њихових буџета на име учињених услуга, те није потписан нови споразум.⁴⁴ Наставак комуникације је одржан на личном нивоу између Ратка Парезанина и Александра Редлиха, који је наставио да сузбија утицај хрватске политичке емиграције у оквирима „Телеграфен униона“. Избегавао је да доставља већем броју листова њихова саопштења и публикације, и био је спреман да према потреби ставља на увид дописнику ЦПБ-а поверљиву преписку са централом. Са друге стране, Живојин Балугџић је уживао поверење кључних људи у централу „Телеграфен униона“, те је својим мишљењем и ставовима могао да утиче на њихово држање

43 АЈ, 38-76-201, Милан Л. Поповић Макс Канту, Београд, 24. јануар; Milan L. Popović an der Telegraphen-Union G.m.b.H. Wien, Belgrad, 28. Januar; Max Kandt šefu Centralnog presbiroa Milanu Marjanoviću, Beograd, 28. januar 1930. godine.

44 АЈ, 38-23-64, В. д. генералног политичког директора МИД-а др Павле Каровић ЦПБ-у, Пов.Бр. 3870/29 од 25. јануара; Шеф Информативног одсека ЦПБ-а посланику у Бечу Милану Ђ. Милојевићу, Ц.П.Бр. 507 од 31. јануара 1930; АЈ, 38-44-100, Аташе за штампу у Будимпешти Божидар Алберт шефу ЦПБ-а Милану Марјановићу, Стр.Пов.Бр. 116 од 13. фебруара 1930. године.

у погледу унутрашњих прилика у југословенској држави. Проблем је био што посланик у Берлину није био упућен у све детаље односа МИД-а, ЦПБ-а и кореспондентске службе „Телеграфен униона“, па стога није могао на правилан начин да се оријентише у различитим ситуацијама.⁴⁵

„Телеграфен унион“ је поставио немачког новинара др Шрота за новог дописника из Београда, крајем 1930, који је резиденцијално био у Грацу. Тиме је измењена дотадашња ситуација у погледу извештавања немачке штампе из Југославије, те је ЦПБ морао да се додатно ангажује да би му помогао у превазилажењу свих проблема на које је он наишао у свом раду. Међутим, суштинска промена у односу на претходни период је била да је Шрот радио самостално, без директног мешања југословенских институција. Да би га што више придобили за југословенске тезе, Министарство иностраних послова (МИП) и ЦПБ су послали инструкције посланствима односно дописницима у Берлину и Бечу да му у границама својих могућности излазе у сусрет и олакшавају рад.⁴⁶

Директор „Телеграфен униона“ Ото фон Рутген (Otto von Rutgen) лично је допутовао у Београд почетком маја 1931. године,⁴⁷ у време када је изгледало да су југословенски државници заузели благоданско држање према пројекту немачко-аустријске царинске уније. Међутим, погоршавање југословенско-немачких односа, изазвано оштрим наступом Војислава Маринковића у Друштву народа,⁴⁸ утицало је на то да ЦПБ у споразуму са МИП-ом обнови сарадњу

45 АЈ, 38–23–64, Дописник ЦПБ-а у Бечу Ратко Парежанин директору ЦПБ-а, Стр. Пов.О.Ш.Бр. 93 од 18. априла 1930. године.

46 АЈ, 38–24–65, Дописник ЦПБ-а у Бечу Ратко Парежанин Информативном одсеку ЦПБ-а, Пов.О.Ш.Бр. 7 од 13. јануара 1931; АЈ, 38–47–105, Дописник ЦПБ-а у Берлину Омер Кајмаковић ЦПБ-у ПМС-а, О.Ш.Бр. 7 од 8. децембра 1930. године.

47 АЈ, 38–48–106, Писмо Омера Кајмаковића др Радоју М. Марковићу, 20. април 1931. године.

48 Пројект царинске уније је изазвао оштру реакцију међу европским државама, јер су многи државници и дипломате претпостављали да је то био само први корак ка уједињењу Немачке и Аустрије. Краљ Александар и министар иностраних послова Војислав Маринковић су почетком 1931. желели да ојачају привредне односе са Вајмарском републиком у циљу превазилажења економских проблема са којима се суочила Југославија. Међутим, Војислав Маринковић је био противник планова Берлина и Беча, док је краљ Александар након тога тврдио да се није слагао са ставом свог министра иностраних послова. Vanku, *Mala antanta*, 57, 58; Милан Ванку, „Притисак ‘Трећег рајха’ на чланице Мале антанте – Југославију и Румунију“, *Историјски гласник*, бр. 1–2 (1975), 118, 119; Campus Eliza, *The Little Entente and the Balkan Alliance*, (București:

са Гилбертом ин дер Мауером, после трогодишње паузе. Као контакт особе коришћени су Ратко Парезанин и Максимилијан Кант. Циљ је био да га користе за пласирање југословенских теза у немачкој и аустријској јавности. Поред наставка претходне сарадње, југословенски органи су желели да искористе чињеницу што је бечки дописник листа *Germania*, бивши повереник Густава Штреземана (Gustav Ernst Stresemann), близак политички сарадник аустријског вицеканцелара Јохана Шобера (Johann Schober), на основу свог племићког порекла имао добре односе са вођом Хајматшутца (Heimatschutz) Ернестом Штарембергом (Ernst 6. Fürst von Starhemberg), а као бивши официр одржавао је контакте са припадницима секције немачке војне обавештајне службе која је била задужена за Југославију и Италију.⁴⁹ На тај начин је делимично ублажено погоршање односа са „Телеграфен унионом“, са којим је дописник у Берлину Станислав Винавер имао само „пристојне“ односе до краја 1931. године.⁵⁰

Долазак Адолфа Хилтера (Adolf Hitler) на власт у Немачкој створио је Југославији проблеме на пољу пропагандног рада. Код Максимилијана Канта је преовладало његово порекло над интересима државне спољне политике, те је у својству уредника „Балкан кореспонденца“ почео да ради противно жељама ЦПБ-а и МИП-а, повевши „отворену кампању против националсоцијалиста, а при том се представљао у бечким круговима као потпарол министра иностраних послова Богољуба Јевтића“. Извештавање његове агенције почело је да ствара проблеме југословенским службама у Немачкој, а посебно у Аустрији. Дописник ЦПБ-а у Бечу Велимир М. Кривошић је сматрао да је рад Максимилијана Канта постао „злонамеран и ште-

Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1978), 32, 33; Vinaver, *Jugoslavija i Francuska*, 200, 201; Vuk Vinaver, *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju i nemački prodor 1929–1935*, (Београд: ISI, 1987), 126–129; Wandycz, *The Twilight of French Eastern Alliance 1926–1936*, 198–202; Sládek, *Malá dohoda*, 116–120, 146–148; Др Бранислав Глигоријевић, *Краљ Александар Карађорђевић у европској политици*, (Београд: Завод за уџбенике, 2010), 125; Срђан Мићић, *Краљевина Југославија и аншлус Аустрије 1938. године*, (Београд: Службени гласник – Evropski centar za mir i razvoj, 2010), 36, 37; Денда, *Југословенска војска и Трећи рајх*, 112.

49 АЈ, 38–24–65, Дописник ЦПБ-а у Бечу Ратко Парезанин Публицистичком одсеку ЦПБ-а, Пов.О.Ш.Бр. 228 од 14. новембра; В. д. начелника ПО МИП Драгомир Касидолац ЦПБ-у, Пов.Бр. 23948 Ау-6 од 3. децембра; В. д. шефа Публицистичког одсека ЦПБ-а Милан Николић дописнику у Бечу Ратку Парезанину, Пов.Ц.П.Бр. 11225 од 10. децембра 1931. године.

50 АЈ, 38–49–108, Дописник ЦПБ-а у Берлину Станислав Винавер ЦПБ-у, А.Бр. 2250 од 1. децембра 1931. године.

тан“, и тражио је да прекине нападе на националсоцијалистички режим јер је угрожавао повољан развој југословенско-немачких односа. Пошто њихови састанци нису дали жељене резултате, фебруара 1934, препоручио је ЦПБ-у да директно интервенише.⁵¹ Нарушавање немачко-аустријских односа након убиства канцелара Енгелберта Долфуса (Engelbert Dolfuß), јула 1934. отворило је питање даље сарадње ЦПБ-а са „Телеграфен компани“, која је губила утицај у аустријској јавности.⁵²

Поред државних интереса, долазак Адолфа Хитлера на власт у Немачкој изазвао је сукобе на личном нивоу. Велимир Кривошић се у обавештајном раду ослањао на блиску сарадњу са аустријским националсоцијалистима. Стога се може поставити питање да ли је претеривао у негативним оценама које је износио о раду Максимилијана Канта. Са друге стране, када је дописник Ратко Парежанин 1933. предложио смањење државних субвенција за услуге Канта и Шосбергера, јер су учинили извесне пропусте у заштити југословенских интереса и имали све безначајнију улогу за југословенску пропаганду, они су га прозвали антисемитом.⁵³

Током 1934. године, личности које су биле корисне за југословенско-немачку новинску и пропагандну сарадњу више нису имале свој ранији значај. Ратко Парежанин је премештен из Беча, док су Максимилијан Кант и др Шосбергер својим држањем и радом почели да стварају озбиљније проблеме у југословенско-немачким односима. Дописник у Берлину Станислав Винавер је закључио да је за југословенске интересе била срећна околност што је „Телеграфен унион“ инкорпорирани у „Волфс телеграфишес биро“.⁵⁴ Једино је Александар Редлих наставио сарадњу са дописницима ЦПБ-а у Бечу, али се на основу сачуване архивске грађе стиче утисак да је она била сведена на информативну службу.

51 АЈ, 38–24–65, Дописник у Бечу Велимир М. Кривошић ЦПБ-у ПМС-а, Пов.Шт.Бр. 33 од 2. фебруара 1934. године.

52 АЈ, 38–24–65, Шеф ЦПБ-а Коста Луковић дописнику ЦПБ-а у Бечу, Пов.Ц.П. Бр.5691 од 21. августа; Велимир Кривошић ЦПБ-у ПМС-а, Пов.Шт.Бр. 298 од 6. септембра 1934. године.

53 АЈ, 38–24–65, Дописник ЦПБ-а у Бечу Велимир Кривошић ЦПБ-у ПМС-а, Пов. Шт.Бр. 298 од 6. септембра 1934. године.

54 У свом годишњем извештају за 1933. годину је навео да су представници „Телеграфен униона“ били чести гости код њега и посланика Живојина Балугџића, али да је агенција водила непријатељску политику према Југославији. АЈ, 38–49–108 дописник Станислав Винавер ЦПБ-у, П.Бр.99 од 13. фебруара 1934.

Извори и литература

Необјављени извори

- Архив Југославије: Збирка Александра Цинцара-Марковића (310); Фонд Министарства иностраних послова Краљевине Југославије (334); Фонд Посланства Краљевине Југославије у САД – Вашингтон (371); Фонд Посланства Краљевине Југославије у Француској – Париз, Виши (388).
- Архив Србије. Збирке докумената Безбедносно-информативне агенције.

Објављени извори:

- *Die Verfolgung und Ermordung der europäischen Juden durch das nationalsozialistische Deutschland 1933–1945*, Band 14: Besetztes Südosteuropa und Italien, Mitarbeit: Sara Berger, Sanela Schmid, Erwin Lewin, Maria Vassilikou. Oldenbourg: De Gruyter, 2017.
- *Чехословашки извори за българската историја*, II, със. Jozef Kolář, Ivan Ščoviček, Валериан Бистрички, Васил А. Василев, Лидия Манолова. Софиа: БАН, 1987.

Мемоари

- Михайловъ Иванъ. *Спомени III. Освободителна борба 1919–1924 г.* S. I. [Louvain: A. Rosseels Printing Co], 1967.
- Parežanin Ratko. *Za Balkansko jedinstvo. Osnivanje, program i rad Balkanskog instituta u Beogradu (1934–1941)*. Minhen: Iskra, 1980.²

Литература

- Аврамовић, Миодраг Жико. „Новинска Агенција „Авала““. *Два века српског новинарства*, уредник Михаило Бјелица. Београд; Институт за новинарство, 1992.
- Ádám, Magda. *Richtung Selbstvernichtung. Die Kleine Entente 1920–1938*. Budapest–Wien: Corvina, Österreichischer Bundesverlag, 1988.
- Bucarelli, Massimo. *Mussolini e la Jugoslavia (1922–1939)*. Bari: B. A. Graphis, 2006.
- Bucarelli, Massimo. „Mussolini, la questione adriatica e il fallimento dell'interventismo democratico“. *Nuova rivista storica*, Anno XCV, Fascicolo 1 (gennaio–aprile, 2011).
- Wandycz, Piotr S. *The Twilight of French Eastern Alliance 1926–1936: French-Czechoslovak-Polish Relations from Locarno to Remilitarization of Rhineland*. New Jersey: Princeton University Press, 1988. doi: 10.1515/9781400859818
- Vanku, Milan. *Mala antanta 1918–1920*. Titovo Užice: „Dimitrije Tucović“, 1969.

- Банку, Милан. „Притисак 'Трећег рајха' на чланице Мале антанте – Југославију и Румунију“. *Историјски гласник*, бр. 1–2 (1975).
- Veljić, Aleksandar. *Racija. Zaboravljeni genocid*. Beograd: Metaphysica, 2007.
- Vermeiren, Jan. *The First World War and German National Identity: The Dual Alliance at War*. Cambridge: Cambridge University Press, 2016. doi: 10.1017/CBO9781139382700
- Wilder, Većeslav. *Dva smjera u hrvatskoj politici*. Zagreb: Hrvatski štamparski zavod, 1918.
- Винавер, др Вук. „О спољнополитичкој оријентацији Југославије 1920–1925.“ *Зборник Матице српске за друштвене науке*, свеска 44 (1966).
- Vinaver, Vuk. „Engleska i italijansko 'zaokruživanje Jugoslavije' 1926–1928“, zbornik radova, tom VIII. Beograd: ISI, 1966.
- Vinaver, Vuk. *Jugoslavija i Mađarska 1918–1933*. Beograd: ISI, 1971.
- Vinaver, Vuk. *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata (Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“)*. Beograd: ISI, 1985.
- Vinaver, Vuk. „Austrijsko pitanje' i velika preorijentacija kralja Aleksandra prema Nemačkoj (1927–1932. godine)“. *Istorija 20 veka*, broj 1, godina III (1985).
- Vinaver, Vuk. *Svetska ekonomska kriza u Podunavlju i nemački prodor 1929–1935*. Beograd: ISI, 1987.
- Глигоријевић, др Бранислав. *Краљ Александар Карађорђевић у европској политици*. Београд: Завод за уџбенике, 2010.
- Голубовић, Звонимир. *Рација у Јужној Бачкој 1942. године*. Нови Сад: Историјски музеј Војводине, 1992.
- Gross, Stephen G. *Export Empire. German Soft Power in Southeastern Europe 1890–1945*. Cambridge: Cambridge University Press, 2015. doi: 10.1017/CBO9781316282656
- Davion, Isabelle. „L'Integration de la Pologne dans la Petite Entente: cheval de Troie de la France et serpent de mer diplomatique“. *Valahian Journal of Historical Science*, No. 2/2004.
- Денда, др Далибор Ж. „Југословенска војска и Трећи рајх 1933–1941“. Докторска дисертација, Универзитет у Београду, Филозофски факултет, Одељење за историју, 2016.
- *Deutsche Biographische Enzyklopädie*, Band. 3, Hrsg. Rudolf Vierhaus, München: K. G. Saur, 2006.²
- Живојиновић, Драгољуб Р. „*La Dalmazia o morte*“: италијанска окупација југословенских земаља 1918–1923. године. Београд: Завод за уџбенике, 2012.
- Zametica, Jovan. „Sir Austin Chamberlain and the Italo-Yugoslav Crisis over Albania February–May 1927“. *Balkanica*, Vol. XXXVI (2006).
- Jovanović, Vladan. *Jugoslovenska država i Južna Srbija 1918–1929. Makedonija, Sandžak, Kosovo i Metohija u Kraljevini SHS*. Beograd: INIS, 2002.

- Kasaš, dr Aleksandar. *Mađari u Vojvodini 1941–1946*. Novi Sad: Filozofski fakultet u Novom Sadu, 1996.
- Klee, Cornelius. „Die Transocean GmbH“. *Telegraphenbüros und Nachrichtenagenturen in Deutschland: Untersuchungen zu ihrer Geschichte bis 1949*, Hrsg. Jürgen Wilke. München–New York–Paris: K. G. Saur, 1991. doi: 10.1515/9783111355597.135
- Косев, Димитър. *Външната политика на България при Управлението на Андрей Ляпчев 1926–1931*. София: Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“, 1995.
- Krizman, Bogdan. „Italija u politici kralja Aleksandra i kneza Pavla (1918–1941)“. *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1 (1975).
- Krizman, Bogdan. *Vanjska politika jugoslavenske države 1918–1941. Diplomatsko-historijski pregled*. Zagreb: Školska knjiga, 1975.
- Lalić, Vojislav. *Od Avale do Tanjuga. Agencijsko novinarstvo u Srbiji i Crnoj Gori*. Beograd: Tanjug, 2005.
- Latinović, Goran. „Yugoslav-Italian Economic Relations (1918–1929): Main Aspects“. *Balkanica*, Vol. XLVI (2015).
- Low, Alfred D. *The Anschluss Movement 1918–1919 and the Paris Peace Conference*. Philadelphia: The American Philosophical Society, 1974.
- Mandl, Leopold. *Österreich-Ungarn und Serbien: ein Beitrag zur Erkenntnis der herrschenden politischen Ideen unter den Serben*. Wien: C. Reisser's Söhne, 1911.
- Milak, Enes. „Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca i Rimski sporazum (1922–1924)“. *Istorija XX veka*, zbornik radova, tom XIV–XV. Beograd: Institut za savremenu istoriju (ISI), 1982.
- Mitrović, Andrej. „Deutschland und Jugoslawien 1919–1933“. *Зборник Филозофског факултета XII–1*, Споменица Георгија Острогорског, (1974).
- Мићић, Срђан. *Краљевина Југославија и анилус Аустрије 1938. године*. Београд: Службени гласник – Европски центар за мир и развој, 2010.
- Monzali, Luciano. „La questione jugoslava nella politica estera italiana dalla prima guerra mondiale ai trattati di Osimo (1918–75)“. *Europa adriatica: Storia, relazioni, economia*, cura di Franco Botta, Italo Garzia. Roma–Bari: Laterza, 2004.
- Monzali, Luciano. *Il sogno dell'egemonia: l'Italia, la questione jugoslava e l'Europa centrale (1918–1941)*. Firenze: La Lettere, 2010.
- Müller, Guido. *Europäische Gesellschaftsbeziehungen nach dem Ersten Weltkrieg. Das Deutsch-Französische Studienkomitee und der Europäische Kulturbund*. München: R. Oldenbourg Verlag, 2005. doi: 10.1524/9783486713763
- Neitemeier, Martin. „Die Telegraphen-Union“. *Telegraphenbüros und Nachrichtenagenturen in Deutschland: Untersuchungen zu ihrer Geschichte bis 1949*, Hrsg. Jürgen Wilke. München–New York–Paris: K. G. Saur, 1991. doi: 10.1515/9783111355597.87

- *Österreich! und Front Heil! Aus den Akten des Generalsekretariats der Vaterländischen Front Innenansichten eines Regimes*, Hg. Robert Kriechbaumer. Wien–Köln–Weimar: Böhlau Verlag, 2005.
- Палешутски, Костадин. *Македонското ослободително движење след Първата световна война /1918–1924/*. Софија: Българската академия на науките, 1993.
- Pavlović, Vojislav. „Le conflit franco-italien dans les Balkans 1915–1935: Le rôle de la Yougoslavie“. *Balkanica* XXXVI (2005). doi: 10.2298/BALC0536163P
- Попов, Душан. *Српска штампа у Војводини 1918–1941*. Нови Сад: Матица српска, 1983.
- Popović, Bogdan Lj. *Istorija Ministarstva inostranih dela*. Beograd: Službeni glasnik – Diplomatska akademija MSP SCG, 2005.
- Riehle, Bert. *Eine neue Ordnung der Welt. Föderative Friedenstheorie im deutschsprachigen Raum zwischen 1892 und 1932*. Göttingen: V & R Unipress, 2009.
- Симић, Бојан. „Агенција „Авала““. *Зборник Матице српске за историју*, бр. 75–76 (2007).
- Симић, проф. др Миодраг. *Лист „Политика“ и његов утицај на ширење демократских идеја у периоду између два светска рата*. Београд: Правни факултет Универзитета у Београду, 1987.
- *Senatori Kraljevine Jugoslavije. Biografski leksikon*, ur. prof. dr Momčilo Pavlović, Nebojša Stambolija, dr Milan Gulić. Beograd: ISI, Društvo istoričara Srbije „Stojan Novaković“, Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2016.
- Seton-Watson, Robert W. *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*. London: Constable & Co. Ltd., 1911.
- Sládek, Zdeněk. *Malá dohoda 1919–1938: Její hospodářské, politické a vojenské komponenty*. Praha: Karolinum, 2000.
- Sretenović, Stanislav. „Le poids grandissant de l’Italie dans les relations entre la France et le Royaume des Serbes, Croates et Slovènes 1924–1927“. *Istorija 20. veka*, br. 2 (2007).
- Sretenović, Stanislav. *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918–1929*. Beograd: ISI, 2008.
- Стевановић, Драг[омир] Л. *Реорганизација наше дипломатске струке*. Загреб: Хрватски штампарски завод, 1920.
- Stöber, Gunda. *Pressepolitik als Notwendigkeit. Zum Verhältnis von Staat und Öffentlichkeit im Wilhelminischen Deutschland 1890–1914*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 2000.
- Суботић, др Драган. *Балканске теме Ратка Парезјанина. Године учења и сазревања (1910–1934)*, књига 1. Београд: Институт за политичке студије, 2001.

- Suppan, Arnold. *Jugoslawien und Österreich 1918-1938. Bilaterale Außenpolitik im europäischen Umfeld*. Wien-München: Verlag für Geschichte und Politik – Oldenbourg, 1996. doi: 10.7767/boehlau.9783205158790
- Heitger, Ulrich. *Vom Zeitzeichen zum politische Führungsmittel. Entwicklungstendenzen und Strukturen der Nachrichtenprogramme des Rundfunks in der Wiemarer Republik 1923-1932*. Münster: Lit Verlag, 2003.
- Horvat, Josip. *Povijest novinstva Hrvatske 1771-1939*. Zagreb: Stvarnost, 1962.
- Hornyák, Árpád. *Hungarian-Yugoslav relations 1918-1927*. New York: Columbia University Press, 2013.
- Hohenberg, John. *Foreign Correspondence. The Great Reporters and their Times*. Syracuse: Syracuse University Press, 1995.²
- Campus, Eliza. *The Little Entente and the Balkan Alliance*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste Romania, 1978.

Summary

Srđan Mičić

Yugoslav Cooperation with “Telegraphen Union” and German Journalists 1927–1934

Abstract: This paper studies an important segment of Yugoslav propaganda in the German speaking area, analyzes cooperation with the “Telegraphen Union” and relations with individual persons who were direct participants or mediators. The article is based on relevant domestic and foreign historiographic literature and unpublished archival material stored in archives in Belgrade.

Key words: Yugoslavia, Germany, Austria, propaganda, journalists, news agencies

The covert institutionalized Yugoslav-German propaganda-information cooperation was established at a time of tightened relations between the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes and Italy. The goal was to give a response to the Italian plans, but also not to provoke the allied countries, France and Czechoslovakia. The success of cooperation depended on the development of the relationship between the great powers, the importance of the German factor in suppressing the plans of Italy, the division of competences between Yugoslav state institutions, as well as on the personal ambitions and political views of individuals.